

TA'LIM SIFATINI OSHIRISHDA O'QITUVCHI KOMPETENSIYASINING AHAMIYATI

Rabbimva Farida To'qsanboyevna

Jizzax davlat pedagogika universiteti Biologiya va uni o'qitish metodikasi kafedrasida dotsenti

Annotatsiya: Zamonaviy jamiyat ta'lim tizimi oldiga yuqori malakali, intiluvchan, raqobatbardosh, tashabbuskor, ma'naviy va jismoniy sog'lom shaxslarni tarbiyalab berish talabini qo'ymoqda. Bo'lajak biologiya o'qituvchilarini tayyorlash nuqtai nazaridan kompetensiya – uzluksiz ta'lim tizimida biologiya fanlarini o'qitish jarayonini samarali tashkil uchun zarur bo'lgan va aniq belgilab berilgan kasbiy tayyorgarlikka qo'yiladigan ijtimoiy talablardan ham o'zib ketishidir. Tadqiqot natijasida bo'lajak biologiya o'qituvchisining kompetentligi shaxsiy va kasbiy zaruriy sifatlar asosida biologik ta'limni tashkil etishga doir vazifalarni hal etishda faoliyat sohasiga doir bilim, ko'nikma va malakalardan foydalanish qobiliyati va tayyorgarligini o'zida aks ettiradi.

Kalit so'zlar: Kompetensiya, kognitiv va motivatsion komponent, tayanch kompetentlik, fanlararo kompetentlik, umumkasbiy, biologiya sohasiga oid kompetentlik.

ЗНАЧЕНИЕ КОМПЕТЕНТНОСТИ ПЕДАГОГА В ПОВЫШЕНИИ КАЧЕСТВА ОБРАЗОВАНИЯ

Раббимова Фариди Токсанбойевна

Джизакский государственный педагогический университет Доцент кафедры биологии и методики ее преподавания

Аннотация: Современное общество требует от системы образования воспитания высококвалифицированных, амбициозных, конкурентоспособных, предприимчивых, духовно и физически здоровых людей. Компетентность с точки зрения подготовки будущих учителей биологии должна превосходить социальные требования к четко определенной профессиональной подготовке, необходимой для эффективной организации процесса преподавания биологических наук в системе непрерывного образования. В результате исследования компетентность будущего учителя биологии отражает способность и готовность использовать знания, умения и навыки сферы деятельности при решении задач, связанных с организацией биологического образования, на основе личностных и профессионально необходимых качеств.

Ключевые слова: Компетентность, когнитивно-мотивационный компонент, базовая компетентность, междисциплинарная компетентность, общепрофессиональная, компетентность в области биологии.

THE IMPORTANCE OF TEACHER COMPETENCE IN IMPROVING THE QUALITY OF EDUCATION

Rabbimva Farida Toksanboyevna

Jizzakh State Pedagogical University Associate Professor of the Department of Biology and Methods of Its Teaching

Annotation: Modern society requires the education system to educate highly qualified, aspiring, competitive, enterprising, spiritually and physically healthy individuals. Competence from the point of view of training of future biology teachers is necessary for the effective organization of the teaching process of biological sciences in the continuing education system and surpasses the social requirements for clearly defined professional training. As a result of the research, the competence of the future biology teacher reflects the ability and readiness to use the knowledge, skills and qualifications of the field of activity in solving tasks related to the organization of biological education based on personal and professional necessary qualities.

Key words: Competence, cognitive and motivational component, basic competence, interdisciplinary competence, general professional, competence in the field of biology.

KIRISH. O'zbekistonda ta'lim tizimini o'sib kelayotgan yosh avlod ta'lim-tarbiyasining milliy g'oyalari, talablari asosida tashkil etish, uni jamiyat taraqqiyoti istiqbollari va jahon andozalariga javob bera oladigan darajada bo'lishini ta'minlash bugungi kunning dolzarb masalasidir.

Ta'lim-tarbiya tizimini tubdan isloh qilish, uni o'tmish qoldiqlaridan tozalash va rivojlangan demokratik davlatlar darajasiga ko'tarish, jamiyat ravnaqi uchun yuksak ma'naviy va axloqiy talablarga javob beruvchi yuqori malakali kadrlar tayyorlash ta'lim tizimi xodimlarining umumiy vazifasidir.

Shaxsni har tomonlama rivojlantirishga yo'naltirilgan ta'lim-tarbiya tizimini nazariy-metodologik

jihattan qurollantirish – bugungi kunda pedagogika fanining bosh maqsadi sifatida belgilangan.

Yuqorida bayon etilgan yuksak, biroq, sharafli vazifalarni muvaffaqiyatli uddalash har bir pedagogik xodimdan yuksak kasbiy mahorat, bilimdonlik va keng dunyoqarashni talab qiladi.

Pedagogik mahorat – o'qituvchi ijodkorligining oliy namunasi bo'lib, u yillar davomida shakllanadi. Uning yuksak mahoratni egallashi g'oyat murakkab jarayon bo'lib, pedagogika fanining eng dolzarb muammolaridan biri hisoblanadi.

O'qituvchi kasbiga xos bo'lgan ko'pgina fazilatlar bilan birga uning pedagogik mahoratni egallashi katta ahamiyatga ega. Yuqori pedagogik mahoratga ega bo'lgan o'qituvchigina o'z kasbiga layoqatli, iste'dodli bo'lishi mumkin.

Muvaffaqiyatli ishlash uchun har bir o'qituvchi yuqori pedagogik mahorat va keng dunyoqarashga ega bo'lishi kerak. Shundagina oz mehnat sarf qilib, katta natijaga erishadi, ijodkorlik uning hamisha hamkori bo'ladi. Pedagogik ishga qobiliyatli, iste'dodli kishidagina pedagogik mahorat egasi bo'lishi mumkin. Pedagogik faoliyatning samarali bo'lishi uchun o'qituvchi o'z fanini chuqur bilishi, unga turdosh fanlar haqida ham tushunchaga ega bo'lishi, o'quv materialini o'quvchilarga tushunarli qilib bayon eta olishi, o'quvchilarda mustaqil ravishda faol fikrlashga qiziqish uyg'otishi, o'quvchilarning bilim, kamolot darajasi va ruhiyatini hisobga olishi, ularning nimani bilishlari va hali nimani bilmasliklarini tasavvur eta olishi lozim. Qobiliyatli, tajribali o'qituvchi o'zini o'quvchining o'rniga qo'ya oladi, u kattalarga aniq va tushunarli bo'lgan narsalarni o'quvchilarga tushunilishi qiyin va mavhum bir narsa bo'lishi ham mumkinligiga asoslanib ish tutadi. Shuning uchun u bayon etishning xarakter va shaklini alohida o'ylab chiqadi hamda rejalashtiradi.

O'qituvchi o'quvchining, ichki dunyosiga kira olishi, o'quvchi shaxsini va uning vaqtinchalik ruhiy holatlarini juda yaxshi tushuna bilishi bilan bog'liq bo'lgan psixologik kuzatuvlar olib borishi kerak. Bunday o'qituvchi o'quvchining ruhiyatiga ko'z ilg'amas o'zgarishlarni ham tez fahmlab oladi.

O'qituvchida nutq o'z fikr va tuyg'ularini aniq va ravshan ifodalash qobiliyati hisoblanadi. Bu o'qituvchilik kasbi uchun juda muhimdir.

O'qituvchining nutqi aniq, jonli, obrazli, talaffuzi jihatdan yorqin, ifodali, his-hayajonli bo'lib, unda stilistik, grammatik, fonetik nuqsonlar uchramasligi lozim.

O'qituvchi obro'si – o'quvchilarga bevosita emotsional-irodaviy ta'sir ko'rsatish va shu asosda obro' qozona olishdir. Obro' faqat shu asosdagina emas, balki o'qituvchining fanni yaxshi bilishi, mehribonligi, nazokatligi va hokazolar asosida ham qozoniladi. Bu qobiliyat o'qituvchi shaxsiy sifatlarining butun bir yig'indisiga, chunonchi uning irodaviy sifatlariga Shuningdek, o'quvchilarga ta'lim hamda tarbiya berish mas'uliyatini his etishga, o'zining haq ekanligiga ishonishga, bu ishonchni o'quvchilarga etkaza olish kabilarga ham bog'liq.

O'qituvchi kasbiga xos bo'lgan xislatlar, ya'ni yuksak pedagogik mahorat unda birdaniga shakllanmaydi. U o'z ustida tinmay ishlash, izlanish va ko'nikmalar asosida rivojlanadi.

O'qituvchining yuqori kasbiy mahoratni egallashi bevosita uzluksiz ta'lim tizimi orqali amalga oshiriladi. Uzluksiz ta'lim tizimida asosiy o'rin egallagan malaka oshirish o'quvchi faoliyatini tahlil qilish va unga istiqbol yo'nalishlar berishga imkon beradi.

Hozirgi davr o'qituvchidan o'qitishning ilg'or pedagogik texnologiya talablarini to'g'ri tushunish, tashabbuskorlik, o'z fani bo'yicha yangiliklardan xabardor bo'lishi va darslariga joriy eta olishni talab etadi.

Ta'lim-tarbiya jarayonida o'qituvchi va o'quvchilar o'rtasida hamkorlikni vujudga keltirish, do'stona muhitni yaratish muammosining muvaffaqiyatli hal etilishi, fan o'qituvchilari va maktab rahbariyatining egallagan bilim, ko'nikma malakalari va shaxsiy insoniy fazilatlarini egallaganlik darajasiga bog'liq bo'ladi.

O'qituvchi avvalo:

- Yumshoq ko'ngilli, ochiq chehrali, shirin so'zli, bolalarni qanday bo'lsa shundayligicha yaxshi ko'rishi;
- Mehr-muhabbat, qalb g'urini o'quvchilarga bab-baravar bo'lib berishi, sinfdan do'stona muhitni yaratish va o'quvchilarning o'quv motivlarini rivojlantiruvchi kuch-rag'batlantirish metodlari ekanligini anglash;
- O'quvchilarning taqdiri, baxti va kelajagi uchun mas'ul ekanligini chuqur his etish, ularning nafsoniyati va qadr-qimmatini e'zozlash;
- Har qanday pedagogik vaziyatda o'quvchilarga qo'pollik qilmaslik, haqorat qilish va baqirish, taqdid va qo'rqitishdan o'zini tiyishi zarur;
- O'quvchilarni tushuna olishi, ularning his-tuyg'ularini qadrlash, tashvishlari, iztiroblarini engishiga yordam berishi, yoshlik va psixologik rivojlanishda o'ziga xos xususiyatlari, qiziqishlari, ehtiyojlarini bilish.

Mamlakatimizda olib borilayotgan ta'lim tizimining odil va demokratiyalashtirilishi o'quv jarayoniga o'zgacha talab va o'zgacha pedagogik munosabatlarni kashf etadi. Bu jarayon mazmun mohiyatdan avvalgidan tubdan farqlanadi.

Bu esa ta'lim sohasida o'quvchi, o'qituvchi, oila, mahalla hamkorlikda bir maqsad sari, ya'ni, DTS talablarini o'zlashtirish va undagi me'yordardan yuqoriroq natijalarga erishishni taqozo etadi.

DTS talablarini bajarishning asosiy omillaridan biri ta'lim jarayoniga samarali natijaga ega yangi pedagogik texnologiyalarning joriy etishidir.

Ta'lim jarayoniga ilg'or pedagogik texnologiyalarni qo'llash, ta'lim samaradorligini oshirish, ilmfan yutuqlarini amaliyotga joriy etish orqali ijodkor, mustaqil fikr yurita oladigan ijtimoiy faol yuksak ma'naviyatli yoshlarni tarbiyalash vazifasi muhim ahamiyat kasb etadi.

O'qituvchi yoshlarga zamon talablariga javob beruvchi bilimlarni berish uchun avvalo o'zi ana shunday bilimlar bilan qurollangan bo'lishi kerak. Zero, tizimdagi yutuqlarning asosi maktablarda tashkil etiladigan dars jarayonining sifati bilan belgilanadi. O'quv soatlarida o'quvchilarga etarli bilim berish hayotiy ko'nikmalarini oshirish va malakalarini shakllantirish o'qituvchining kasbiy mahoratiga bog'liq.

O'quvchining mustaqil fikrini bayon etish, o'z yo'nalishini tanlashi va buning asosi bo'lgan qarashlarini isbotlashi, o'rni kelganda himoya qilishni o'rgatilsa, yoshlarni mustaqil hayotga tayyorgarlik ko'nikmalarini shakllantirib borishga erishishi orqali ta'lim mazmunining natijasi yaqqol ko'zga tashlanadi.

Ta'limni isloh qilishda o'qituvchi shaxsiga qo'yilgan talablar kundan-kunga oshib bormoqda. Pedagogika fani oldida turgan muammolarning biri ham, aynan, o'qituvchi va pedagog mehnat sharoiti muammosi hisoblanadi. O'qituvchining ko'p qirrali va murakkab faoliyati zamirida yosh avlodni bilimli va axloq-odoblilik qilib voyaga etkazish vazifasi yotadi.

Shu munosabat bilan bugungi kunda o'qituvchi shaxsiga quyidagi talablar qo'yiladi:

- o'z fanini chuqur bilishi va uning metodikasini etarli darajada o'zlashtirish;
- keng ilmiy dunyoqarashli va teran e'tiqod sohibi bo'lishi;
- ijtimoiy ehtiyoj va axloqiy zaruriyatni chuqur tushunishi;
- ijtimoiy va fuqarolik burchini chuqur anglashi;
- ijtimoiy-siyosiy faol bo'lishi;
- o'z kasbi va bolalarni sevishi;
- ruhiy pedagogik ziyrak bo'lishi va yangilikka intilishi;
- o'z xalqi tarixi, milliy qadriyatlarini va urf-odatlarini chuqur o'rganishi va ularni targ'ibot qilishi;
- pedagogik kuzatuvchanlik, tashkilotchilik, talabchanlik, qat'iylik, vazminlik, haqqoniylik, o'zini tuta bilish kabi xislatlar sohibi bo'lishi;
- o'z kasbiga to'la layoqatli va pedagogik takt (odob) egasi bo'lmog'i lozim.

ADABIYOTLAR TAHLILI: Uzluksiz ta'lim tizimida o'quvchilarning kompetentligini takomillashtirishning ma'naviy-axloqiy, ekologik, valeologik asoslari, tarixiy tafakkur bilan aloqadorligi B.Adizov, Sh.Mardonov, U.Mahkamov, O.Musurmonova, S.Nishonova, D.Ro'zieva, R.Safarova, B.Xodjaev, F.Yuzlikaev, Sh.Shodmonova, Sh.Sharipov, D.Sharipova, N.Egamberdieva, M.Quronovlar tomonidan tadqiq etilgan. Ta'lim oluvchilarda badiiy-estetik kompetentlikni takomillashtirishning psixologik va akmeologik xususiyatlari E.Goziev, M.Davletshin, A.Derkach, A.Leontev, D.Muxamedova, S.Safaevlar tomonidan o'rganilgan.

Badiiy-estetik ta'limning ijtimoiy, falsafiy jihatlari B.Ziyomammedov, S.Mamashokirov, Yu.Sh. Shodimetovlar; ekologiya va atrofmuhit muhofazasi masalalari N.Isakulova, Yu.Maxmudov, Sh.Otaboev, A.S.To'xtaevlarning tadqiqotlarida o'z aksini topgan.

Bo'lajak o'qituvchilarda badiiy-estetik kompetentlikni takomillashtirish yuzasidan xorijlik olimlardan L.Botcheva, J.Shih, L.Huffman, Mijung Kim, C.Diong, M.Unland, B.Kleinerlar ilmiy izlanishlar olib borgan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI. Tadqiqot jarayonida pedagogik kuzatuv, qiyosiy tahlil, tajribasirov, pedagogik konsilium, modellashtirish, so'rovnoma, test, matematik-statistik tahlil kabi tadqiqot va tahlil usullaridan foydalanilgan.

TAHLILLAR VA NATIJALAR. Kompetensiyaning turlarini tasnif etishga doir xilma-xil yondashuvlar mavjud. Jumladan, J.Tolipovanning ta'kidlashicha, kompetensiya – biologiya fani bo'yicha talabalarning egallagan nazariy bilim, amaliy ko'nikma va malakalarini kundalik hayotida duch keladigan amaliy va nazariy masalalarni echishda foydalanib, amaliyotda qo'lay olishidir [4].

N.A.Muslimov va M.B.Ura'zovalar kasbiy ta'lim nuqtai nazaridan kompetensiyalarni quyidagi turlarga ajratadi:

maxsus kompetensiya – etarli yuqori darajada o'z kasbiy faoliyatini egallash, keyingi kasbiy rivojlanishini loyiha-lashtira olish;

ijtimoiy kompetensiya – birgalikdagi kasbiy faoliyat, hamkorlikni egallash, o'z mehnati natijalariga ijtimoiy javobgarlik;

shaxsiy kompetensiya – shaxsiy mustaqil aks etish va mustaqil rivojlanish usullari, shaxsning kasbiy defor-matsiyalarga qarshi turish vositalarini egallashi;

individual kompetensiya – kasb doirasida individual-likni mustaqil qo'llash va rivojlantirish usullarini egallash, kasbiy-shaxsiy o'sish, mustaqil tashkil qilish va mustaqil rehabilitatsiya qilishga tayyorlik;

asosiy kompetensiyalar – moslashish va mahsuldor faoliyat uchun zarur bo'lgan shaxsning madaniyatlararo va sohalararo bilim, qobiliyat va ko'nikmalari [3].

O.Hayitov va N.Umarovalar klaster yondashuvi asosida kompetensiyalarni quyidagicha guruhlashni

taklif etishadi:

axborotlar bilan ishlashga doir kompetensiyalar: axborotlarni to'plash va tahlil etish, qarorlar qabul qilish; axborotlarni qayta o'zgartirish;

muvaffaqiyatga erishishga doir kompetensiyalar: reja-lashtirish, faoliyatni tashkillashtirish, natijalarni tahlil qilish;

insonlar bilan ishlashga doir kompetensiyalar: munosabatlarni boshqarish, komandada ishlash, atrof-dagilarga ta'sir ko'rsatish;

o'z-o'zini takomillashtirishga doir kompetensiyalar: o'z-o'zini tekshirish, kasbiy o'sish, innovatsion mobillik [4].

E.S.Zair-Bek metodik kompetensiyalarning quyidagi turlarini ajratib ko'rsatgan:

maqsadli kompetensiya. Maqsadning aniqlanishi va maqsadning qo'yilishi muammosi butun pedagogik faoliyatning tizimni hosil qiluvchi tarkibiy qism bo'lib hisoblanadi, maqsadlarni to'g'ri qo'yish qobiliyati pedagog mehnati natijalari bog'liq;

mazmunli kompetensiya: umumta'lim tayyorgarlikning har bir bosqichida ko'zda tutilgan hajmda texnologik ta'limning mazmuni; ko'rsatilgan mazmun hajmi doirasida o'quvchilarning minimal zaruriy tayyorgarligiga bo'lgan talablar; o'qitish yillari bo'yicha o'quv yuklamaning belgilash mumkin bo'lgan maksimal hajmi;

monitoringli kompetensiya. Ta'lim sifatini baholash ta'lim jarayoni natijalarining aniqlanishini ko'zda tutadi. Shu bilan bir vaqtda sifat – bu nafaqat ta'lim samaradorligi mos kelishi kerak bo'lgan me'yoriy daraja, balki natijani ta'minlovchi mazmun, shart-sharoit va jarayondir [3].

M.B.Urazova loyihaviy faoliyat nuqtai nazaridan kompetensiyalarni quyidagi turlarga ajratishni taklif etadi:

refleksiv kompetensiya: o'z-o'ziga baho berish, o'z shaxsi va faoliyatining yutuqlari va kamchiliklariga bo'lgan o'ziga xos talabchanlik, o'z ijodiy yutuqlari va omadsizliklari sababini tushuna olish;

kognitiv kompetensiya: mustaqil ravishda yangi bilim va qobiliyatlarni egallay olish, mustaqil rivojlanish g'oyalarini qo'llash;

axboriy kompetensiya: kerakli axborotning olinishi, qayta ishlanishi va ishlatilishiga doir maxsus qobiliyat-larning egallanishi;

kommunikativ kompetensiya yuqori darajadagi muloqotga erishishga yordam beradigan usullar;

ijtimoiy kompetensiya: voqelikning ijtimoiy ahamiyatini anglash, javobgarlikni o'z zimmasiga olish qobiliyati, shaxsiy qiziqishlarning jamiyat ehtiyojlari bilan bog'liqligining namoyon bo'lishi [4].

I.A.Zimnyaya uch guruh kompetensiyalar tizimini taklif etgan:

sub'ektiv – sog'liqni saqlash; qadriyatli-mazmunli orientatsiya; fuqarolik; qadriyatli-mazmunli; o'z-o'zini takomillashtirish; o'z-o'zini boshqarish; o'z-o'zini rivojlantirish; refleksiyaga qodirlik; bilimlarini tizimlashtirishga yo'naltirilgan integratsion kompetensiyalar;

ijtimoiy – jamiyat a'zolari, jamoa, oila, do'stlar, hamkorar bilan tolerant munosabatda bo'lish, hurmat qilish; og'zaki, yozma, dialogik, monologik nutq, an'ana, marosim, odob-axloqqa rioya qilish;

faoliyatga doir – bilishga doir vazifalarni o'z oldiga qo'yish va hal etish; o'yinli, mehnat, tadqiqotchilikka doir; axborot texnologiyalarni qo'llashga doir [3].

B.X.Xodjaev tomonidan esa, "umumta'limiy kompetensiya" tushunchasi iste'molga kiritilgan bo'lib, olim umumta'lim fanlarini o'qitishga doir sakkizta tayanch kompetensiyani aniqlashtirgan: motivatsion-kognitiv; informatsion; kommunikativ; g'oyaviy-mafkuraviy; fuqarolikka doir; ma'naviy-axloqiy, aksiologik, akmeologik, estetik [4].

Mazkur umumta'limiy kompetensiyalar biologiya ta'limi uchun ham xos bo'lib, sakkizinchi tayanch kompetensiyani badiiy-estetik kompetensiya sifatida tadqiq etish g'oyat muhim degan xulosaga kelindi.

Kompetensiyalarni tasnif etishga doir bunday xilma-xillik kasbiy tayyorgarlik nuqtai nazaridan masalaning mohiyatini chuqurroq tadqiq etishni taqozo etdi. Aynan kasbiy faoliyat nuqtai nazaridan J.Tolipova, A.Verbitskiy va O.Larionovalar tomonidan ilgari surilgan kompetensiyalarni tasnif etishda ob'ektiv va sub'ektiv shart-sharoitlarni hisobga olish lozim, degan fikrga tayanish lozim deganda xulosaga kelindi: ob'ektiv shart-sharoitlar bilan bog'liqlikda kompetensiyalarni bo'lajak biologiya o'qituvchisining ta'limga oid qonunchilik normalarida ifodalangan huquq va burchlari, mas'uliyati sifatida; sub'ektiv shart-sharoitlar bilan bog'liqlikda dunyoga, o'z-o'ziga, boshqa kishilarga nisbatan ma'suliyati, kasbiy motivlari, kasbiy sifatleri, psixofiziologik o'ziga xosliklari tarzida tushunish maqsadga muvofiq [5].

Biroq A.Verbitskiy va O.Larionovalar tomonidan kompetentlik va kompetensiyalarni aniq bilim, ko'nikma va malakalar tizimiga kiritib bo'lmaydi [2], degan fikriga qo'shilish mushkul. Chunki bilim, ko'nikma va malakalar taktik; kompetentlik, kompetensiyalar va metakasbiy sifatlar strategik kasbiy ta'lim birliklarini o'zida aks ettiradi.

B.X.Xodjaev o'rinli ta'kidlab o'tganidek, pedagogik hamjamiyatda kompetensiya va kompetentlik,

ulardan qaysi biri tanyach (universal) hisoblanishi, ularni shakllantirish va baholash usullarini aniqlash jarayoni jadallik bilan bormoqda, mazkur tushunchalarni aniqlash-tirish bo'yicha qizg'in munozaralar davom etmoqda.

Kompetent yondashuv ta'lim oluvchidan alohida-alohida bilim va ko'nikmalarni o'zlashtirishni emas, balki ularni yaxlitlikda egallashni talab etadi. Mazkur talab bilan bog'liqlikda o'z navbatida o'qitish metodlarini tanlash tizimi ham o'zgarishga uchraydi. O'qitish metodlarini tanlash va amaliyotda qo'llash esa, ta'lim jarayonida qo'yiladigan talablarga muvofiq keladigan kompetensiya va funksiyalarni takomillashtirishni talab etadi [3].

Olimning fikridan kelib chiqqan holda va tadqiqot natijalari asosida kompetensiyalar nafaqat o'z ichiga bilim, ko'nikma va malakalarni, shuningdek, bo'lajak biologiya o'qituvchisining kasbiy faoliyati bilan bog'liq zaruriy vaziyatlar, qadriyatli-motivatsion komponentlar, qobiliyatlarni ham qaram oladi, degan xulosaga kelindi.

XULOSALAR. Bo'lajak biologiya o'qituvchilarini tayyorlash nuqtai nazaridan kompetensiya – uzluksiz ta'lim tizimida biologiya fanlarini o'qitish jarayonini samarali tashkil uchun zarur bo'lgan va aniq belgilab berilgan kasbiy tayyorgarlikka qo'yiladigan ijtimoiy talablar (me'yorlar)dan ham o'zib ketishidir.

Tahlillar asosida tadqiqot ob'ekti bilan bog'liqlikda "kompetensiya" va "kompetentlik"ning quyidagi ta'rifi shakllantirildi: kompetensiya – mehnat bozori sharoitidagi o'zgarishlarga va innovatsion faoliyatga tayyorgarlikni o'zida ifoda etadigan biologik fanlarni o'qitishga doir kasbiy vazifalarni hal etishga qobiliyatlikdir; kompetentlik – tayanch, fanlararo, umumkasbiy va aniq biologiya fan sohasiga doir kompetensiyalarni egallaganlikdir. Biologiya fani o'qituvchisi ham nafaqat tayanch, fanlararo va umumkasbiy, balki xususiy kompetensiyalar tizimini egallashi talab etiladi. Biologiya o'qituvchisida tarkib toptirilishi lozim bo'lgan asosiy kompetensiyalardan biri – badiiy-estetik kompetentlikdir.

Pedagogika sohasi bo'yicha Davlat ta'lim standarti va biologiya o'qitish metodikasi bakalavriat ta'lim yo'nalishining malaka talablarini tahlil etish umumiy o'rta ta'limi o'quvchilari uchun kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan Davlat ta'lim standartlari ishlab chiqilgan bir sharoitda kompetent yondashuv talablarining aniq ifodalanmaganligi bilan tavsiflanadi. Chunki pedagogika sohasi Davlat ta'lim standarti va malaka talablarida ham tayanch, fanlararo va xususiy kompetensiyalar aniq belgilab berilmagan.

Tadqiqot natijasida bo'lajak biologiya o'qituvchisining kompetentligi shaxsiy va kasbiy zaruriy sifatlar asosida biologik ta'limni tashkil etishga doir vazifalarni hal etishda faoliyat sohasiga doir bilim, ko'nikma va malakalardan foydalanish qobiliyati va tayyorgarligini o'zida aks ettiradi, degan xulosaga kelindi.

Qiyosiy tahlil asosida bo'lajak biologiya o'qituvchilarida kompetentlikni rivojlantirishning tarkibiy tuzilmasida uch – motivatsion, kognitiv va faoliyatga doir komponentlar asosiy o'rin egallashi aniqlandi.

Bo'lajak biologiya o'qituvchilarida kompetentlikni rivojlantirish biologik ta'limning asosiy maqsadini aks ettirib, barqaror rivojlanish va ijtimoiy-iqtisodiy hodisalarning biologik tabiatini to'liq anglash va amaliy faoliyat bilan uyg'unlashtirishga xizmat qiladi.

Tadqiqot jarayonida bo'lajak biologiya o'qituvchilarida kompetentlikni rivojlantirishga doir tadqiqot ishlari va amaliy faoliyatni tahlil etish asosida bo'lajak biologiya o'qituvchining kasbiy kompetentligini rivojlantirish tizimini yaratish shart-sharoitlarini takomillashtirishda zamonaviy yondashuv va maxsus tamoyillarga tayanish; mazkur tizim ta'limiy, tarbiyaviy va rivojlantiruvchi maqsadni o'zida aks ettirishi; bo'lajak biologiya o'qituvchilarida muhim kasbiy sifat – innovatsion fikrlash va badiiy-estetik kompetentlikni tarkib toptirishga alohida e'tibor qaratish zarur, degan xulosaga kelindi.

FOYDANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Shaxmurova G., Raxmatov U., Xo'janazarov O., Tog'ayeva G. "Biologiya fanini o'qitish metodikasi" moduli bo'yicha o'quv-uslubiy majmua. Toshkent davlat pedagogika universiteti huzuridagi xalq ta'lim xodimlarini kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish xududiy markazi, Toshkent, 2017.
2. Mutalipova M., Imomov M. Ta'limda ilg'or xorijiy tajribalar moduli bo'yicha o'quv-uslubiy majmua. T.:TDPU, 2017
3. Muslimov N.A., Usmonboyeva M.H., Sayfurov D.M., To'rayev A.B. Pedagogik kompetentlik va kreativlik asoslari – Toshkent, 2015
4. Alyaminov X. O'quvchilarga badiiy-estetik ta'lim berishda o'lkashunoslik materiallaridan foydalanish: Ped.fan.nom.diss.... avtoref. –Toshkent: TDPU, 2007. -23 b.
5. Mardonov SH.Q., Rabbimova F.T. Bo'lajak biologiya o'qituvchilarini o'quvchilarga tabiatni idrok qilishga o'rgatishga tayyorlash. O'zMU xabarlar, № 3/2. –Toshkent, 2015, 83-86 b.
6. Musurmonova O. Ma'naviy qadriyatlar va yoshlar tarbiyasi. –Toshkent: O'qituvchi, 1996. -97 b.
7. Musurmonova O. O'quvchilarning ma'naviy madaniyatini shakllantirish. – Toshkent: Fan, 1993. -112 b.
8. Rabbimova F.T. O'quvchilarni jonojon tabiat estetikasini bilishga o'rgatish. J. Xalq ta'limi. -№4.- Toshkent, 2011. – b.136-138.
9. Rabbimova F.T. Podgotovka budushix uchiteley biologii k poznaniyu uchastimisiya estetiki rodnoy prirody.//Aktualnye problemy sovremennoy nauki. Informatsionnyy analiticheskiy jurnal. –Moskva, 2012. -№3. –s. 75-77.
10. Rabbimova F.T. O'zbekiston Hayvonot olami fanidan laboratoriya va amaliy mashg'ulotlar: Laboratoriya ishlanmasi. – Jizzax, 2013. -68 b.